

Ћ Премошћење

Хенрик Стангеруп

ИЗ ЛАЖИ У ЛАЖ

Одломак из истоименог романа

I поглавље

Као да је то била његова кривица. Као да је с тим у вези уопште постојало нешто као кривица. Ишло му је на живце што мора да се бави том речју. Не постоји нешто такво као што је кривица. Постоје само практичне околности којима је изложен сваки човек, образац понашања, измакао контроли. Понекад вам се дозволи да помислите да сте господар онога што се догађа. Чини вам се да сте у стању да повлачите конце, јер ви *јесте* свој властити образац, познајете себе до најситнијег детаља и све време сте у стању да прикрупите евентуалне рупе. Али, чим ставите закрпу, оде све у пропаст – и то озбиљно.

Пет година је он повлачио конце, и премда је био зависан од свега од чега су људи данас зависни, осећао се слободним. Била је то унутарња слобода као последица спољне и практичне: био је инокосно одговоран за реконструкцију зграде биоскопа, питао се за запошљавање нових кадрова, организовао је разговоре о филму и увео да се сваког понедељка, среде и петка пуштају уметнички филмови, први пут у историји града. Тако је морало бити, није се тога стидео: оно што је изгубио на мосту, зарадио је на ћуприји. Из Копенхагена су редовно долазили новинари из филмских рубрика и правили интервјуе с њим, што му је створило широко прихваћену репутацију најуспешнијег управника (онога који највише води рачуна о *квалиџеџу*) неког биоскопа у унутрашњости. Када су га питали да ли има намеру да се врати редитељском послу, одговарао је одречно, а то је и мислио. Дубоко у себи је знао да су оних пет играних филмова и десетак кратких, које је снимлио пе-

десетих и почетком шездесетих, све што је имао да каже. Одувек је било највеће умеће (најтеже?) знати повући се на време, да не останеш да ландараш у бестежинском простору кантина у продуцентским кућама и омиљеним ђумезима филмаша у центру. Подоста његових вршњака и некадашњих колега и даље су водили безнадежну битку против времена и све веће сопствене сенилности. Ако немате натприродну снагу, онда сте у филмском свету готови најкасније до четрдесет пете; ту је или-или – или тотална обнова, или очајничко, свакодневно падање на дно. Ако се у том смислу уопште може говорити о неком избору.

Тог дана када је завршио снимање последњег филма, знао је да нема могућности да се обнови, а да би избегао падање на дно, убрзо је након завршне клапе свог последњег филма прихватио место управника биоскопа у унутрашњости. Упркос свему, *изабрао* је. Одлучио се за трећу могућност. И то у последњем тренутку. Планираних шест седмица снимања прерасло је у девет, зато што је он током рада постепено губио занимање за „пројект”, глумци га уопште нису интересовали, заплет (средовечни новинар растрзан између жене и љубавнице) није могао другачије да доживи осим као баналан, техничари су му ишли на живце. На крају су се глумци уротили с техничким делом екипе, преузели диригентску палицу и завршили филм док се он осећао као да им је за петама, али не успева да их стигне. Морао је да прихвати ствари које десет година раније никада не би, онда када је направио продор у филмском свету. Непрецизне поставке, претерану употребу крупних планова (глумица која је играла љубавницу усред филма се спањала са директором фотографије), провинцијски шмирантске реплике које пристају аматерском позоришту. Монтажу је препустио готово у потпуности монтажери: када је два пута недељно долазио у собу за монтажу, дочекивали би га готово као уљеза, згубидана, и није никако успевао да наметне своје идеје – идеје које, уосталом, ни сâм није сматрао богзна каквим, већ само покушај да очува барем привид да је он, као редитељ, тај који се пита.

Док се налазио у том стању непажње, постајао је све нервознији. Само због једне злураде реченице у кантини није се усуђивао да крочи у њу и по неколико дана. Само један продуцентов поглед, праћен уздахом, који је он протумачио као презрив уздах, и већ је био уверен да су се посвађали; зато је данима думао како да умилостави продуцента душманина. Да би му се некако приближио, умео је да дође и на такву идеју као што је слање цвећа продуцентској жени. Али тада се осећао као да се још више изглупирао, па јој је написао разгледницу објаснивши како је био у заблуди да јој је рођендан, мора да је нешто побркао док је записивао бројке и имена у нотес. То му је донело олакшање, али само закратко, но када му није стигла никаква захвал-

ница за цвеће, опет се запетљао у властите параноичне теорије, а шта ако је продуцент помислио да... да му он мува жену? И тако је онда проводио седмице размишљајући како да исправи сву ту забуну са цвећем и разгледницом. А проблема не би ни било да их сам себи није створио. У тренуцима најгорег очаја, стављао је јастук преко телефона. Рачуне је бацао у канте, што је довело само до тога да су долазили у већим количинама и увећани, па је на крају Берит морала да преузме вођење домаћинства. То му је у почетку пријало, јер није имао због чега да се брине и разбија главу. Али недуго затим је почео да умишља да је она преузела бригу о рачунима не да би му помогла, већ само из једног разлога: да га стави под своје. И почео је да режи на њу без икаквог повода и њихов брак се ускоро нашао у стању перманентног обрачуна.

Те ироничне примедбе, које су и без повода, куљале у изливима пуним мржње, те вечере за којима су се задовољавали само попреким погледима да синови не би трпели, никакав еротски живот у кревету у којем су лежали леђима окренути једно другом чекајући да заспу да би онда одједном углас гракнули у свађи због тога да ли прозор треба да остане отворен. Претеране сцене помирења у којима су се дословно такмичили ко ће више суза да изрони. А одмах потом би дошле нове свађе због најбезначајнијих ситница. Онда би се њој одједном учинило да он не посвећује пажњу дечацима (безначајна ситница?). Онда би он њу оптужио да у јелу нема довољно соли и бибера – а научила је за ове године како је постепено заволео француску кухињу. Затим је он обавештен да за столом ионако не једе већ само чита новине, а она је заузврат сазнала да за столом (а и иначе) само звоца, на шта је одговорила да ју је и против њене воље гурнуо у улогу вечите незадовољнице, као да жели да има разлог да је оптужи да је – незадовољна. И тако је то ишло, у снажним налетима, напред-назад, борба у интонацијама, двобој баченим примедбама. И усред све те нервозе, он је на некакав необичан начин постајао све равнодушнији према свему око себе. За синове није марио. За Берит још мање. Уживао је у томе да се забарикадира у ве-цеу, с гомилом новина. Када није имао фришке новине, читао је локалне листове. Реферате с годишњих скупштина земљопоседника, ратара и сточара. Познати лирски песник модернистичког усмерења у посети нашем скромном, али убавом крају. Самодопринос за изградњу нове цркве. Или је сатима лежао у кади и бројао плочице у купатилу, а када је избројао плочице на зиду, бројао је подне плочице, а када би избројао подне плочице, прелазео би на предмете на полици и у ормарићу, омекшивачи – шампони – пене – сапуни – чешљеви – камен за стругање пета – помаде (ноћна око очију, дневна хидратантна) – пилинг крема – боја за косу – водород – старе четкице за зубе које се користе за фарбање косе – баде мантили, па и онај стари који се носи кад

се фарбаш... једном је бројао и длаке заостале на четки за бријање. Али Берит је брзо открила да му купатило и ве-це служе као склониште. Дозивала га је када јој се учинило да се доста скривао, прво љубазно, па бесно, да би на крају почела да лупа на врата.

Онда је почео да одлази у шетње по граду. Испрва се највише држао винског подрума одређеног бара у Нихавну, где се спријатељио са барменом. Бармен је двадесет година живео у Кини, и никада није могло да му досади да слуша те доживљаје из Азије, цедио га је до последње путописне капи, не зато што су га занимали детаљи, већ зато што је могао да се заборави у нечему егзотично нестварном: сазнао је све што се могло о шангајским парковима, забрањеним за псе и Кинезе, о лову у Кини, о борделима, највише и пре свега ипак о борделима. Касније је упознао и двојицу новинара које је површно познавао из времена док су писали у рубрици „забава”. Сада су аванзовали и били на задатку у подземљу Копенхагена. Навлачио их је да поверују како га занима тај материјал, обашка у вези с бајаги његовим новим филмом па су заједно обрадили скоро све барове на Вестерброу. Чудио се како новинарима успева да готово сваког дана нађу неку причу када већину времена проводе цугајући. Из ноћи у ноћ понављао се исти образац: по правилу би се око поноћи нашли у *Какадуу*, поделили боцу вискија, играли с цурама (повели их код себе када су мислили да могу да приуште и то), па би продужили да лочу у другим баровима, још вискија, још коцки леда, изненадна свађа с неким типом за суседним столом који за њих мисли да су инспектори из одељења за јавни ред и мир или крвне и сексуалне деликте, то је само увод у тучу, бармен их избаци, и одједном – ето оштре беле јутарње светлости која их удара у лице попут даске за сечење меса, док стоје на тротоару и придржавају један другог. Кафа, коњак и свеже земичке у бару *Максим*. Брада је већ порасла, ето и главобоље, али ту је шака пливадона или кафетина с коњаком, па онда још коњака и још кафе. То је време исповедања најинтимнијих догађаја. Двојица новинара су била у истој ситуацији као и он: у бекству од куће. Увек гужвањци са женама, увек критике јер нико нема разумевања за њихово занимање које има другачију динамику и другачији ритам од канцеларијског ћате од девет до пет. Самосажаљење и хвалисање, агресије па онда одмах и гриже савести у буци цубокса и смрада лошег перфема, данске пљуге или немачких педерских ким цигарета, зноја испод пазуха, талка и урина из запишаних тоалета.

Последњи пут је с том двојицом новинара био пред премијеру свог последњег филма. Лумповали су 48 сати без престанка: пронашли су спорт – ко може највише да попије а да остане на ногама. Такмичење је било напорно а резултат тесан. Дошла је и недеља поподне. Били су на тротоару испред *Максима*. Сунце је одавно изашло, птице су се хи-

стерично париле, улице су биле готово пусте. Једва да су могли да се одржавају на ногама, па су закратко сели на ивичњак. Било му је мука као да ће сваког часа да се исповраћа, све заједно, виски, оно што је појео ноћас, пиво, кафетине или пливадоне, кафу, коњак и земичке – све у облику смрдљиве каше. Болели су га бубрези, био је гола вода од зноја, а у потиљку и иза очију осећао је пулсирајућу бол, као да га неко убада иглама. С тешком муком подигли су се на ноге и почели да се тетурају према редакцији у којој су новинари радили. Успут су банули на богослужење. У цркви није било много богобојажљивих, само уобичајених двадесетак муштерија. Сели су на клупу у последњем реду, певали псалме склопљених руку, па су се прекрстили и таман када су хтели да захрчу, поред њих се створио ђакон, попреко их погледавши. То нису могли да поднесу. То је преко сваке мере. Које је мало говно тај ђакон! И како је глуп и надувен онај поп за предикаономцом! Као на знак, устали су сва тројица одједном и демонстративно, тешким кораком, одмарширали из цркве, тако да је свештеник у пола проповеди застао и зинуо. Дошли су до зграде листа у којем су новинари били за послени. Тамо би се обично испружили на два троседа и дремнули два три сата, да би увече продужили по старом. Али, одједном је један од новинара пожелео да пије и даље. Седели су у редакцији која је, као и увек недељом, била готово пуста, окружени хрпама бачених телеграма, у горком смраду опушака и саструганих остатака дувана из лула. У једном ћошку су телепринтери откуцавали депеше, а у другом се палио и гасио фрижидер. Флаша ракије и три пивске чаше хитро су пронашле пут из фиоке креденца до сточића у кабинету. Прво није хтео, бранио се и рукама и ногама, али новинари нису престајали с наваљивањем и принели су му чашу за пиво допола напуњену ракијом под нос: хајде, богаму. И он је узео чашу, није био од оних који заостају за другима па је испио све у три гутљаја.

Телепринтер је откуцавао, фрижидер се палио и гасио, извиђачки оркестар је марширао доле на улици под њиховим прозорима, изда лека се чула сирена амбулантних кола. И он се одједном нашао на једном од писаћих столова и почео да плеше, чудна електрична шутка која је на под слала бочице с лепком за папир, кутије са спајалицама, графитне оловке, хемијске оловке, остављене луле, препуне пепељаре, маказе, фломастере, рукописе и телеграме. Играо је и играо, вртео се тако да је соба постала турбина од које га је хватала несвестица, и страо је одећу са себе, прво је смакао сако и бацио га преко телепринтера тако да је рукав упао у машину и зауставио тика-така звук, затим је одвезао кравату, раскопчао кошуљу а богме и поткошуљу... Чуо је новинаре како се увијају од смеха, али ништа више није осећао и следеће чега је био свестан било је то да се пробудио код куће у свом кре-

вету, у уторак ујутро. Берит је бдела над њим и гледала га на начин који никада неће заборавити, не с пребацивањем, не сажаљиво, не с разумевањем, не разочарано и не као да је дигла руке. Није знао како га је то погледала. Само га је гледала.

Сећао се свега, до најситнијег детаља. Како се Берит одједном окренула као на петама и нестала из спаваће собе. Како је он устао и сме-ста му се завртело у глави, па је морао да приседне на ивицу кревета. Како је грозничаво покушавао да у свест призове све што се догодило од тренутка када је престао с лудим нудистичким плесом у редакцији па до доласка кући. Када је тачно доспео до свог дома? И – како? Прикупио је храброст и ипак телефонирао једном од новинара који му је кроз свој никотински, промукли смех у ухо сасуо истину: посадили су га у такси око подне и дали таксисти цедуљицу с његовом адресом коју су нашли у именику. Али новинар признаје да су се мало испрепадали. Одједном је добио велике црвене печате по лицу и врату што је указивало на акутно тровање алкохолном. Касније му је Берит испричала, необично стручно, као да је била реч о најобичијем проблему у домаћинству, запушеној судопери или прегорелом осигурачу, како је стигао у осам увече. Кошуља раздрљена и извучена из панталона. Један рукав сакоа поцепан. Кравата везана као лептир-машна. А по врату и сакоу скорела повраћка. Док је изговарала реч *повраћка*, на тренутак је изгледало као да ће се љутнути, али је одмах продужила у истом стручном тону рекавши како је празно зурio испред себе, те да је пао као проштац најмање пет пута док се тетуром до спаваће собе. Требало јој је пола сата да му смакне одећу и да га умије. Два пута у протекла 24 сата повраћао је у сну по тепиху, а она је то морала да чисти. Осим тога, може да га обавести како је један од синова хитно превезен у Ургентни центар јер је сломио ручје. Као и да су звали из банке да подсети на последњу рату кредита који им се одбија с рачуна. И да је десетак новинара звало у вези са премијером филма. И да је она уплатила аранжман за Мајорку да „поразмисли мало о свему”. Док му је све то причала, покушавао је да примени њену технику: да се прави да га није брига, као да је ово последње нека свакодневна ствар. Али када је завршила, пожурио је у купатило. Главобоља му се вратила, па је врела купка мало помогла. Питао се шта се то догодило с њим тог недељног поподнева.

Новинари су га послали кући у дванаест сати, а он је дошао кући у осам и затим преспавао следећих тридесет шест сати у цугу. Загњурио се у воду док му је мехур зебње растао у стомаку. Шта се догодило између ове две временске тачке.

Увече је била премијера филма. Нестао је пре краја пројекције, али није могао да одоли а да после не дође на забаву у студију. Сви су би-

ли тамо, глумци, директор фотографије, филмски репортер, монтажер, помоћник редитеља, тонци и продуцент са супругом (која и даље ниједном речју није спомињала букет цвећа). Већ су прешли на црно вино и сир када је стигао. Берит је одбила да пође с њим, због чега му је, у ствари, лакнуло јер му не би било драго да она присуствује могућем скандалу између њега и екипе. У почетку је изгледало као да се ништа неће ни десити. Друштво је одлучило да не прави алузије на његов рачун, док је исто тако било очигледно да многи покушавају да га избегну. Разговарали су у мањим кружоцима. Када би се пришљамчио некој распричаној групи, расположење би намах спласнуло а сви као да су само гледали да се брже-боље распрше куд који мили моји. Онда су стигла и прва издања сутрашњих новина. Критике су биле пристојне, утолико што су биле боље од његових најцрњих страхова. Прочитао је како је овај филм „далеко од његових најбољих радова”, а да је у поређењу с француским новим таласом који је коришћењем камере из руке и импровизацијом револуционисао распрострањено схватање филма – „старомодан и дрвен”. Критичари су ипак констатовали, чак и најоштрији, највећи франкофили у том чопору, да је филм далеко изнад уобичајене данске продукције, да се редитељеви прсти и његов ангажман осећају, о чему сведочи и то што се с ретком тврдоглавошћу још једном позабавио својом омиљеном темом: неукорењеним Данцем који тражи место да се скраси. Сам за себе, у ћошку, проучавао је приказе и они су ублажавали страх који је и даље био у њему: појма није имао шта је то радио у недељу поподне. Али тренутак, молим. И даље није могао да се реши главобоље а вратила му се и помисао на губитак памћења. И није дуго трајало док друштво није опет почело да га задиркује због критика. Тврдоглава и чврста рука режисера, ха-ха. Неукорењени Данац који тражи место да се скраси. Упутио им је свима осмех извињења и почео да говори како критичари уопште нису сконтали да је филм колективна уметност. Говорио је и говорио да би затомио страх од несталог недељног поподнева. Али, таман када му се чинило да је пронашао ослонац, филмски репортер је истртљао:

„Требало је да се видиш!”

Направио је станку. Поново се насмешио. Покушао је да изгледа предусретљиво:

„Како то мислиш ... 'да се видим?’”

„У недељу!”

Репортер је брзо задобио пажњу свих присутних: тамо је био он, усред благословене свете недеље у филмском студију, сликајући глумце за новине у понедељак, и – гле ко изненада излази из таксија? Ко се, дакле, претурио из таксија наглавачке у локву, па је таксиста морао

да излети да му помогне? Репортер се лупио по бедру: ко је одмах после почео да се тетурa према канцеларији директора, уз вику и дреку и цику, закрвављених очију, раздрљене кошуље и без једног рукава на сакоу? Ко се попео до дишине канцеларије и исповраћао се по себи и по прагу, па завапио упомоћ?

Успело му је да се помери с места док је захвални смех окружио филмског репортера. Сместа је отишао у град и поново наставио да лоче али овог пута задржавши свест када се вратио кући и у оделу се исповраћао по кревету. Следећег јутра није затекао Берит. Њена половина кревета била је неизгужвана. Тромом је устао питајући се куда је могла да оде, али је био превише уморан да се сети. Пресвукао се у пиџаму и вратио у кревет. Имао је жељу да спава данима, недељама, месецима. Да све ово преспава, да се изгуби у сну из овог света који никада ни најмање није могао да га заинтригира, и који га је све време доводио у стање неприродне нервозе и исцрпљујућег страха. Желео је да спава како би заборавио, да заспи у празнини и безвремености. И заиста му је успело да одспава још један дан и још једну ноћ без устајања. Месеци без наде сада су били за њим, морбидна искустава су угаснула, људи су нестали попут фатаморгана. Када се пробудио, било је рано јутро. Био је гладан као никада у животу, отрчао је до кухиње и најео се млека, хлеба, сира и сланине. После је шетао по стану, радознао га разгледао, примећивао је намештај, слике, тепихе. Берит је имала добар укус, морао је то још једном да констатује.

Пронашао је њену поруку. Отишла је у Малме, враћа се тек за две недеље и „можда не би била лоша идеја да за то време док су раздвојени и он поразмисли о свему”. Синове је послала на село код баке. Спустио је цедуљу. Да ли она жели развод? Већ су неколико пута у последње две година долазили на то како би било најбоље да живе одвојено. На тренутак је помишљао да јој телефонира: он је био крив за све, знао је. Испричаће јој све по реду, да је готов као уметник, да већ дуже ради на хладан погон, а у последње две године чак ни на хладан погон и да је то утицало на њега и све што је говорио и чинио. Свуда је тражио да није можда оставила адресу хотела. Или намерно није хтела да он зна где је одсела? Да можда нема друштво? А онда је zazво-нио телефон. Скочио је до апарата. Неочекивана понуда из унутрашњости да постане управник биоскопа. Сместа је прихватио. Никада у животу није тако брзо донео неку одлуку. Обријао се на брзину и сео у кола. Дивља срећа што одједном оставља Копенхаген за собом. Можда никада више не треба да буде зависан од тог злог града и његових становника. Али, усред тог осећања среће, спопала га је зебња да Берит овог пута мисли озбиљно да га остави. Провинцијски градић у који је неколико сати касније стигао. Тихе улице, симпатичне старе куће, љу-

ди који су убијали време међусобним оговарањима. Биоскоп у самом центру. Преговори с власником зграде одвијали су се у највећем хотелу у храду. Уговор, који су ставили на сто. Власник зграде, који је имао одобрење, имао је и права да промени функцију биоскопу ако се то покаже неопходним, али осим тога: нови управник је одрешене руке, могао је самостално да одређује репертоар, да бира нове кадрове и реновира шта хоће. Могао је да почне још јуче ако жели: велики стан одмах преко пута биоскопа стоји му на располагању. Поподне је искористио да процуња градом. Тамо је пекара. Ено је месара. Гле, ено га обућар, тамо је кафеција, онамо је фризерски салон, види – бакалин. Све сами симпатични власници, колико је могао да просуди кроз излоге. Следећих дана: човек из агенције за продају некретнина кога је одмах ангажовао да прода кућу. Камсион из фирме за селидбе – наручен. Дистрибутери у центру Копенхагена које је обишао да им каже за свој нови посао. Контакт с архитектором који треба да реновира биоскоп.

Берит, која је дошла кући. Њен ужас када је закорачила у празну кућу. Њено сунцем опаљено певање од среће када је сазнала шта се догодило. Прва година у провинцијском градићу: реновирање биоскопа, вечерњи округли столови о савременом филму, све јачи глас да је градић много добио његовим ангажовањем, синови који су му одмах прешли у нове школе у којима је све ишло много природније и без напорних родитељских састанака са изможђујућим расправама о *савременој педагогији*. Берит, која је кренула у потрагу за вилом тек пошто им је уредила стан. Године које су уследиле: вила коју су нашли доле поред фјорда. Једрењак. Пони, јазавичари. Његова пажња, која се вратила. Свест о томе да је начинио добар избор, повукавши се као уметник (док су му његови стари филмови које су вртели на телевизији управо подизали углед у градићу). Радост што „доприноси друштвеној заједници”, што има стално радно време, што се брине за особље у биоскопу, шаље чоколаде њиховој деци за рођендане а њима отвара раче за вино и држаче за салвете. Повремено су ту биле и његове посете Копенхагену – једном Копенхагену којег више није доживљавао са зебњом. Радни ручкови с дистрибутерима у кафетерији *Код Карен Кик*. Куповине поклона у великим робним кућама. А онда, одједном, натраг синовима и Берит. Пробуђени еротски контакт са женом, иако није било тако узбудљиво као када су били млађи. Синови, за које је налазио времена. Срећа, док их гледа како расту. Дом, који је пунио антиквитетима, које је куповао по целој земљи. Недеље које је проводио с Берит и синовима обилазећи и проучавајући локалне цркве. И то да је поново почео да чита књиге – да живи с њима. Дани у дугом, мирном ритму: није се више онако плашио да ће остарити. Чак је и Берит изгледала као да с миром прихвата чињеницу да више није млада.

Умела је понекад и даље да падне у депресију због нових бора, што јесте – јесте, али не задуго, а онда би се и дечаџи вратили из школе па би пажњу с бора скренула на њих. Вера у свакодневицу. Задовољство у обичним стварима. А онда изненада, без упозорења, ова порука да треба да дође на хитан састанак с власником зграде. Његова стрепња, али одмах се одвезао тамо. Његов покушај да сам себе смири. Стрепња која је само потврђена већ тиме како му је власник гурнуо кутију цигара и сипао им обојици по чашу суварка рекавши да не може да негира како су до тада имали савршену сарадњу. Али, таква су времена. Стезање каиша. Економија. Посета непрестано опада свуда. ТВ носи шњур. Једном речју: биоскоп има да постане супермаркет. Радници долазе већ наредног месеца.

Пет година које нису постојале. Пет година брутално истргнутих из његовог живота. Жале случај, наравно. Уз чашу суварка. Све је отишло исто онако како је и дошло. Залупио је врата за собом, а из мржње према власнику објекта који је манипулисао њиме и Берит и синовима као да су стока, пљунуо је натпис са именом на улазу у зграду. Већи део поподнева провео је возикајући се сеоским путевима. Осећање кривице дошло је ниоткуда и заменило непосредно осећање мржње. Знао је да је глупо оптуживати себе и како му је најразборитије да из ових стопа оде кући и Берит. Ако су последњих пет година уопште имале неки смисао, онда би подвијање репа било последње што треба да уради. Ипак је наставио да вози. Ово је била освета зато што је веровао да може тек тако да умакне Копенхагену. Замишљао је он много тога, издавао је чекове без покрића, улазио у минус толико да сада не зна како ће да врати дуг. Требало је своју кризу да задржи у Копенхагену, а не да је пушта на све стране, обашка не да је решава с неким случајним газдом у случајном градићу у унутрашњости. Покушао је да сузбије самооптужбе, знајући да немају основа у реалности. Али оне су му се све време враћале, сваки пут све снажније и снажније, а он је сваки пут само одлагао тренутак повратка кући. Берит га је чекала са охлађеном вечером. Синови су сигурно отишли у биоскоп, или лутају по граду покушавајући да га нађу.

Берит га је дочекала ван себе. Његова тренутна нервоза због њеног страха. Њена нервоза због његове нервозе. Његов кратки извештај са састанка с власником објекта. Берит га је гледала као да мисли да јој подваљује неку лаж. Мало затим дигла је руке. Само што није заплакала када је он брутално умарширао у дневну собу коју су управо удесили и укључио шоу Дина Мартина. Чуо ју је издалека како, овога пута стручно, констатује:

„Зар ниси могао *бар* да се *јавиш* кући?”

I (јануар, 1971)

Непажња које се плашим више од ичега другог. Нестварност као последица непажње. Непажња: сати ми клизе, а ја не чиним ништа да их дохватим. Ујутро се будим и мислим само на то како да наставим са спавањем. Ништа ме не занима, ништа ми не заокупља пажњу. Све сам одбацио, посао, дружење, пошту која се већ свела само на рачуне и одговоре на писма која сам нажврљао на брзину и у којима сам покушао да се оправдам у неком смислу. Можда сам се извинио због неколико преоштрих примедба једне вечери када сам се напио у крчми. Можда сам бранио неки чланак који сам олако написао. Знам да сам увек у стању да се браним тако да се не извучем, али ипак успевам да придобијем симпатије. Мрзим и саму помисао да имам непријатеље због себичне непажње. А мрзим самог себе зато што немам довољно храбрости да имам непријатеље. Али у овом тренутку не одговарају ми ни на моја трапава извињења. Знам да би се ионако завршила са „заборави”. Па одспавам још један сат, пробудим се и дуго лежим зурећи кроз прозор. Зима је. Најгори зимски час. Јануар прелази у фебруар. Недељама је падао снег, затим је ударио јак мраз, па су дошле ветруштине и одувале снег с поља и нанеле земљу на преостале гомиле снега. А онда су дошле кише а на крају опет мраз. Стврднуте гомиле снега са капом од блата боје говнета. Проћи ће недеље, можда и месеци, пре него што се ти говнарски снешкобелићи отопе. Гола сам вода: увек ме муче ноћне море када спавам дуже него што ми је потребно. Требало би да устанем и правац под туш, али остајем у кревету покушавајући да се присетим како је текао кошмар. Осећање кривице због тога што настављам да лежим у ружном сну који ми још чучи у телу: некакав испит који нисам положио. Повезано с некаквом лажи коју сам на сва уста раширио а која се изненада разоткрила мени на срамоту пред целим светом. Узалудно бекство од нечега.

Прво поглавље романа на писаћем столу: и то је неки вид бекства. Знам да ће ми само једно помоћи у овом мом стању: неутралисање неуспелог кошмарног бекства бекством у рад. Али, један цитат Нормана Мајлера ме непрестано тера да одлажем посао: „It is not demanding to write about characters considerably more defeated than oneself since the writer's ego is rarely in danger of being punished by too much self-perception.”¹ Тако да писац може себи да дозволи да дело украси саосећањем као да кутлачама сипа шлаг на тарту. Сада ми изгледа јасно као дан да је цитат тачан. Али, да ми није и он само изговор за бекство? Ко то

¹ Писцу није *кунсти* писати о ликовима који су више надрљали од њега, будући да ће његов его ретко када бити кажњен идејом коју писац има о себи (прим. прев.).

каже да је мој главни лик више настрадао од мене? Није ли моја обавеза да га прво упознам, да бих могао да наслутим крај романа? Да ли он баш мора да пропадне? Ко каже да неће доспети до неког објашњења, зрелости и вере у заједништво? Питања су постављена погрешно: знам ја како ће он да заврши. Одавно сам му нашао слабе тачке, пажљиво сам разапео мрежу у којој ће да се удави. Треба све то да бацим и уместо тога да пишем о нечем далеко захтевнијем: о заједништву, љубави, вери да је то могуће. Ту бих себе ставио на право искушење. Ту бих захтеве постављао искључиво ја. Ту не бих морао да прибегавам излазу у виду сталног просипања саосећања (*као да кућлачама бацам шлаг на шоршу*). Не, не бежим од онога од чега мислим да бежим: пре или касније ипак ћу написати роман и доћи до тачке у којој ће ми се лик распасти. Мирис књиге тек изашле из штампарије. Фонт који ствара осећај удаљености. Графички или типографски омот. Мрежа у коју сам уловио и придавио мог главног јунака постаје моја сопствена сигурносна мрежа.

Али управо сада ми нема ни те сигурносне мреже. Напољу поново дува, бусење увеле траве је полегло, птице се чврсто држе голих грана, а неке старе новине лете над пољима, на све четири стране. Писма с тим њиховим „заборави”. Рачуни. Један једини телефонски позив. Пси који лају. Кафа која ми је безукусна. Цигарета која ми је горка. Чланак у новинама о томе да континенти не мирују већ се веома полако међусобно приближавају – стално га читам испочетка. Америка се сваке године помери четири центиметра на запад. Узимам папир и плајваз. Четири центиметра годишње, осам центиметара за две године. Четири метра за сто година, четрдесет метара за хиљаду година. Колико је километара између Америке и Кине? Треба ми мапа, очајнички је тражим свуда, у фиокама, на полицама, у спаваћој соби и у кухињи, узалуд. Покушавам да заборавим чланак, али он брзо постаје компулзивна мисао. Шта год да радим, било да одем у каду, или претурам по фиокама, чистим прозоре од чађавог снега, свеједно шта радим, читам или размишљајам, чујем камене масе како крцкају док се померају, видим пламенове у земљиној унутрашњости, планинске венце који пуцају као да су од кристала, лед који се топи на половима и клизи по земљи, видим воду која се диже, воду коју дочекује ватра, видим ватру која се гаси, ватру која поново избија, воду која сада покрива све континенте и почиње да ври у океану који покрива читаву планету. На дну океана се камене масе и даље померају. Нови вулкани експлодирају и бацају ватру по узбурканим таласима. Све то чујем, а истовремено олуја удара о димњак моје куће. Покушавам да усредсредим пажњу на нешто друго, на то како пси сада спавају у корпи, на то како би сада требало да окречим зидове. Или на ухолажу која баш

сада иде по тепиху: долази до писаћег стола и почиње лутање уз његову ногу, појављује се на ивици стола и креће се према гомили папира с мојим рукописом. Застаје. Мрда главом, гледа око себе, подиже задњи део тела као шкорпија. Ускоро нестаје под листом папира и све време је зезам притискајући тај папир тамо где ми се чини да је буба доспела. Понеки пут се папир помери за милиметар-два. Ухолажа затим изађе на видело. Сада је брза. Уплашена је и трчи у кругу, који се полако шири. Круг је сада толико велики да дотиче ивицу стола уза зид, и одједном ето ухолаже како се пење уза зид и према прозору. У прозору претрчи преко неколико хемијских оловака, једне књиге, једног коверта па заобиђе пепељару. Почела је да пада киша и олуја наноси капи на прозор, влага продире кроз оквир и убрзо се на дасци ствара дугуљасто језерце. Ухолажа застаје пред језером. Да ли да пијуцне? Погурнем је кажипрстом и она заврши у језерцету; хвата је паника. Поново почиње да прави кругове. Прво плива укруг, затим шири свој делокруг у грозничаве спирале, које се све више приближавају копну и таман када је дошла близу спаса, поново је гурнем. Хоћу да гледам како се дави и баш када сам хтео да је притиснем и потопим, она ми се измигољи, похита према прозору и нестаде испод њега.

Олуја постаје оркан. Као да ће сваког тренутка однети кућу. Примећујем како је сламнати кров бушан. Ветар улази где му се прохте, кроз прозоре и испод пода, у међупростор између првог и другог спрата, као и кроз процепе на поду. Кровна конструкција крцка. Изненада се све догађа одједном. Нафтна пећ се гаси. Са хрбата крова нешто пада на земљу: грудва сламе а мало затим и две рашље које су држале цреп. Испод прозора ушло је још воде, па су коверте и папири који су били на дасци отпловили на под. Дрвеће у башти попушта и очекујем да сваког часа падне преко крова и скрши га. Прозор који је остао незатворен у дневној соби, доле у приземљу, разбија се од ударца. Трчим по кући, прегледам све собе, скупљам воду, забијам новине у рупе одакле ветар улази, палим нафтну пећ која се моментално гаси. Идем напоље. Дрвеће још није пукло, али слама лети с хрбата и пада на крошње и даље, све до травњака. Починем да је грабуљам. Трчим за новинама које долећу одасвуда. Налазим се на стотину места истовремено, али мала вајда од тога. На крају, седам у кола. Морам да бежим. Возим као лудак, лупим главом о кров сваки пут када точкови налете на рупу у асфалту. Монтажне куће за самце, ето и то је Данска: грађевинска земљишта где год погледам, ископавање, градилишта, гомиле шљунка прекривене импрегнираном пластиком која ландара на снажном ветру, булдожери, гомиле дасака.

СТИЖЕМ У КОПЕНХАГЕН, треба ми пола сата да нађем место за паркирање а онда идем на састанак редакције за културу у листу. Као и обич-

но, стигао сам последњи. Знам да треба да се држим подаље када ионако немам ниједну идеју. Ипак се правим као да сам у току. Расправља се о новом курсу новина: отвореност према левици. Култура и политика, културни јаз и класна борба. Пре само две године на оваквим састанцима би пуштали снимљени смех на помен синтагме „класна борба”, јер је то израз који је припадао двадесетим и тридесетим годинама, као и синтагма „пролетерска уметност”. Пре две године постојала је прилика да се побољша комуникација у том јазу између генерација, што је тако популарна тема. А пре неколико година нео-реализам је још био на дневном реду. Обавеза књижевности да радознано описује човека-у-друштву. Функција филма, као таквог, да се бави одређеним друштвеним слојевима у стилу великих романа прошлог столећа. Почетком шездесетих људи су се ангажовали у модернизму: стихови као препознавање, уместо као исповедање. Хуља која лежи у сваком човеку, Аушвиц у нашим срцима. Сада се, међутим, у редакцији гађају синтагмама као што су „идеолошка критика”, „реификација”, „борба радника”, „штрајкови до последње капи крви”, „манипулација” и – говорни хит – „отуђење”. Чак и старији сарадници књижевне рубрике, они који су читали Маркса први пут пре шест месеци, ако не књиге онда бар популарне дајцесте – и против своје воље – говоре о вишку вредности и дијалектичком материјализму. Дневни ред: „Улога (које фали?) књижевности у нашем друштву”.

Сви се слажу да новинари културне рубрике листа (већ после пола сата састанка прекрштени у „културне раднике”) следећих пола године треба да забораве цинцуирање о култури на раздвајање и да се баце на друштво чија је литература само случајан, елитократски продукт. Нема више чланака о Холбергу и парама, Кјеркегоровом детињству и томе како се Андерсен срео с Балзаком. Сви су се сложили да се покрене фељтон који ће да осветли све периоде данског духовог живота како економски тако и социјално. Један човек од пера, који је сво-

² Петер Риндал и риндализам представљају најчуднију културну појаву у модерној демократији. Средином 1960-их у Данској је покренуто питање штедње и смањења јавних издатака за „непотребне ствари”. Социјалдемократска влада се нашла на удару јер је њен буџет – по мишљењу радника (из унутрашњости, а претежно запослених у кланицама) – издвајао „непримерено много” за уметност, која је уз то и неразумљива, па је проглашена за „царево ново одело”; главноговорник радничких протеста био је Петер Риндал из фабрике текстила у Колдингу, иначе члан данске Напредњачке партије. Десница је, за дивно чудо, подржала раднике и напала уметнике, особито савремене, који цабе леба једу, а још возе и скупа кола. Политичари који су се приклонили тој масовној хистерiji, желећи да ушибаре на паланачком таласу антиинтелектуализма, добили су поспрдни атрибут „риндалисти”, а „риндализам” је и дан-данас бабарога у Данској (постоји и веб-сајт). Један од скривених мотива за ту паланачку хајку била је традиционална нетрпељивост између главног града и „остатка” земље (прим. прев.).

јевремено писао гневне чланке против „управника складишта” Риндала² („Културни фашизам маршира!”) сада предлаже да се риндализам осветли из сасвим другачијег угла, као неканалисана побуна против образовног монопола Копенхагена. Један други литерата запео је да отпутује у Кируну³ да види како тамо радници штрајкују (има да сиђем у руднике а не само да причам с дупеглавцима, каже он). Сви су се сложили и да организују филмске вечери за раднике на V&W-у⁴: назмично ће давати домаће комедије и руске револуционарне филмове из двадесетих, а после пројекције – с посебним освртом на други део недељних новина – организоваће разговоре о теми: разлика између комерцијалне манипулације и прогресивне уметности. И ја сам се пријавио. Драматично сам говорио о класној борби у (привидно) идиличном селу у којем живим. О онима који имају и онима који немају. О онима који добију на вересију код пекара и онима који не добију. О аутомеханичарској радњи у којој отпусте механичара ако закасни само пет минута. И о земљорадницима сам причао, и то не онако. Сви смо се сложили да кренем у чланак: има да пратим одређеног земљорадника од јутра до вечери током једне седмице: тако близу, стећи ћу увид и моћи ћу да осветлим положај целокупног сељаштва у држави Данској.

У колутовима дима из влажних цигара правили смо нови свет из темеља. Неки су се заруменели у образима. Други су грозничаво гризли цигаре. Лажи су галопирале напред-назад по столу од махагонија; за годину сви смо заборавили класну борбу као што смо заборавили генерацијски јаз и неоромантику и неореализам и филм као оруђе у описивању друштвених слојева и модернизам као песничко препознавање. За годину на дневни ред ће доћи биологија: нужност нове антропологије која спаја хуманистичке и природне науке. Могућност биолошког да потпуно промени човека (и свет): Јонас Салк, Жак Моно, Едгар Морен. Седимо ми и дискутујемо. Паметни и образовани. Неки од нас с дипломама, али већина је само некако прошла пријемни испит, а после шта смо украли од знања током година, то нам је. Лажовчине које су запоселе медије. Њих слушају. Њих читају у новинама а понекад и о њима. Њих цитирају на задњим корицама књига и у најавама филмских премијера. Тренутно смо баталили високу културу, ругамо јој се, ево јој га на. Силазимо међу људе, долазимо на ноге рударима у Кируни и риндалистима у касапницама и фабрикама, идемо на поклоњење земљорадницима Шеланда без икаквих предрауда. Примером ћемо потврдити нашу симпатију. Доносимо бомбо-

³ Кируна је најсеверније место у Шведској, познато по руднику гвожђа и као обитавалиште Деда Мраза (прим. прев.).

⁴ *Burmeister & Wain*, бродоградилиште (прим. прев.).

не без задњих намера. Ту за столом једино желимо да импресионирамо једни друге. Погледајте наш нови задатак! Литерата који се бави Кируном жели да импресионира литерату који је нашао нови поглед на риндализам тако што ће да сиђе до рудара. Старије литерате желе да оставе утисак на млађе тиме што ће да их надмаше у цитирању Маркса. На врхунцу састанка напуштамо просторије у мањим групама, а револуционарни жар замениће узајамно клеветање.

Али, до даљег ћемо задржати маске. Ја и моји земљорадници. Ни за шта ме тако не боли дупе као за данске земљораднике. Ипак не могу аутентично да пишем о њима. Највише што могу да пружим јесте колико-толико смислена репортажа. Седам за сто са најсиромашнијим земљорадником Шеланда. Једем његову супу од коприве и прошлогодишњи, квргави зимски кромпир преливен запршком. Пушим његове ручно смотане цигарете. Причам с његовом неухрањеном децом срећном због оно мало играчака које сам им донео. Перемам судове с његовом женом која једва може да стоји на ногама због закречења вена. Мало касније одем у шетњу са земљорадником ветровитим пољским путем (црни снег!) и питам шта га мучи. Земљопоседник, који му прети отказом ако не повећа број радних сати са десет на четрнаест дневно. Влага која му уништава зидове у кући, хладни цементни под од којег га хватају грчеви у стопалима и у листовима – земљопоседник неће ни да чује да га изолује стакленом вуном и постави дрво. И онда са вратим кући носећи земљорадникову захвалност, као да је то кесица бомбона које могу да сисам. Робин Худ затим седа за писаћу машину и сат или два пише чланак, који предаје уреднику и подиже петсто круна хонорара од чега одмах потроши прву стотку на вечеру у некој градској кафани.

Једина стварност о којој нешто знам јесте она коју изражава тај редакцијски састанак. Једина врста људи коју познајем јесу они који су седели за редакцијским столом. Књижевници с дипломом и без ње. Критичари који сањају о томе да постану романописци с летњиковцем на селу. Меланхолични новинари који су можда пре двадесет година и написали понеки интелигентни чланак, али су у међувремену постали робови рутине. Њих не можете одмах да прокљувите и ставите у одговарајуће фиоке. Њих, који свакодневно воде главну реч по новинама на телевизији, радију. Њих који умеју вешто да цапну једно парченце тамо а друго парченце онамо (обично из неких страних часописа) и да све то пљуну па залепе тако да одрже имиџ стручњака. Експерта! Експерти за Кину, експерти за шведску лирику. Тешко их је похватати, те који из дана у дан живе од лешинарског умећа да буду и ту и тамо и свуда, и да се на основу пачворка преведених агенцијских вести представе као да стварно имају појма како ствари стоје. Професионал-

ни трендсетери и моралисти. Свештеници округлих столова и гуруи панел-дискусија уморни од тога да буду свештеници и гуруи, школски психолози с колумнама, који су уморни и од колумни и психологије, писци који немају више шта да напишу па сањају да намлате паре у порно-бранши, и филмски редитељи који мрзе да праве филмове па на крају почну да мрзе себе. Боеми из виших класа, како су их звали аполитичних педесетих. Медијски империјалисти, како се зову данас. У њих могу да се уживим, њих познајем, о њима могу да пишем. То су моји пријатељи и то су моји душмани. То сам ја.

Састанак се, као и обично, завршава опуштањем, па се бацамо у разговор о обичнијим стварима. О кувању. О томе који зачини најбоље иду у траварицу. Одједном се такмичимо у умећу живљења. Кога да питамо ако желимо да изнајмимо колибу у Норвешкој. Исплати ли се купити викендицу у Шведској? Знамо ми шта живот чини вредним. Играм своју улогу великог познаваоца Француске: знам све о томе где се набавља најбоље вино, најбоља рибља супа, најбоље остриге. Причам о поетском материјализму Француза, који их спасава од бола у души што мучи нас северњаке. Мало затим расправљамо о новцу. Некима стално претиче, други немају појма како да обрну лову. Ови други углавном ћуте. Први препоручују хартије од вредности. А паметно је уложити и у осигурање, здравствено осигурање, приватну пензију. Онај риндалиста одједном открива да купује хипотекарна писма. Као да је рекао више него што треба, одмах би да повуче речено. Али када открива да га други – осим оних који су у сталном минусу – не осуђују морално, већ да се само осећају надмашеним, поново отвара душу и исцрпно реферише о удружењу *Цеклош*, чији су чланови, између осталих и двојица етаблираних лево оријентисаних писаца, који су се специјализовали у шпекулисању – управо хипотекарним писмима. Спор, али сигуран начин да оплодиш своје паре. Кад си с вуковима, завијај као вук, каже он – још живимо у старом свету.

Док сам ишао према излазу, сретнем литерату који иде рударима у походе, у Кируну. Много га занима шта мислим о одређеном, млађем данском писцу који је објавио нови роман чији је примерак управо добио да напише приказ.

„Као да није довољно фантастичан у свом реализму у којем су многи фантастични писци заправо велики реалисти”, велим ја у форми необавезног мешетарења парадоксом, што сам научио прелиставајући француске књижевне часописе.

„Не слажем се баш с тиме”, каже он мртав озбиљан.

Ух, ала ме заболе.

Одем у кафану, преједем се за вечеру, попијем превише, препушим – као да помаже када истовремено пијеш, једеш и пушиш. После

се прошетам центром Копенхагена да бих завршио у крчми. Тамо су већ сви за истим столом. Революционари. Подземље. Маоисти, троцкисти, анархисти, лењинисти (она двојица-тројица колико их има у престоници). Они од којих све почиње. Сквотери и колективисти, милитантне феминстикиње од 60-их па наовамо плус студентске вође. Они за које конзервативна штампа и даље неће ни да чује, дакле читава војска културалиста која је имала раднике уз себе, али који последњих неколико година у гроб терају социјалдемократе, отпаднике социјалисте, синдикалне вође, универзитетске професоре, сада већ оцвале *боркиње* за женска права, интелектуалце левичарских и либералних усмерења, радикале из педесетих, гимназијске наставнике, новинаре огрезле у социјалним темама, реформисте затворског система, педагоге из обданишта, социјалне раднике, психологе у државној служби, млађе лекаре, психијатре и напредне архитекте који су докторирали на пројектима богаташких вила у елитним четвртима. Све то о чему смо расправљали у редакцији слепоподне овде у крчми одавно је прорађено, а *већ су били* у Кируни с 8-милиметарским камерама, већ су проучили периоде данског духовног живота, како економског, тако и социјалног, а било је и оних који су пре више од годину дана имали образа да риндализам третирају као израз класне борбе. Сви чланци које ћемо тек написати у листу, одавно су се већ налазили у двојничкој андерграунд штампи.

Заломи ми се да седнем поред неких колективиста и примећујем како ме мучи грижа савести што долазим из новина. Осећам се као да ускачем у воз у покрету. Многи за столом једва ме познају и знам да ћу, пре или касније, морати да дођем на ред – па се припремам присећајући се чланака које сам написао у последње време. Који ли ће од њих одједном да извуку и подвргну *идеолошкој кријици*, која ће га сравнити са земљом? Оно што сам писао о спорту и политици? О анализи друштва у америчком филму? На тренутак завидим новинарима конзервативних новина. Они знају где су и шта су. Не морају да се стиже сами себе. Немају свест о идеалу који по сваку цену треба да штите. Покушавам да останем миран иако ме дувански дим штита за очи. Одајем изглед човека који је пун унутарњег спокоја. Проучавам. Кад, ето ти неке девојке која се запиљила у мене:

„Хоћеш ли скоро да мрднеш гузицом?” Парирам духовито:

„Баш ми је фино ту где јесам”.

„Знаш ти шта ја мислим!” , каже она.

Не, не знам, стварно. Зовем конобара да ми донесе још једно пиво. Пошто цура наставља да ме зеза, прелазим у контранапад. Питам је да ли мисли да има вајде од револуције у крчми. Да ли уме да разликује озбиљан, сврсисходан рад на обнови друштва од необавезног, ро-

мантичног и на крају крајева аутодеструктивног анархизма. Да ли стварно мисли да свет заболе патак шта андерграунд мисли? Познаје ли уопште свет? Шта, на пример, она зна о данским земљорадницима? Зна ли колико мало зарађују? Како су их земљопоседници причепили? Зна ли она нешто о томе како је бити земљорадничка супруга с тромбовима у ногама и троје неухрањене деце? Или становати у кући коју промаја може да сруши, уљани камин не може да угреје а уместо паркета имаш цементни под док влага изједа зидове? Могу да јој кажем да то што она не зна, знам, ево, ја. Могу да јој кажем да случајно управо сад радим низ репортажа које ће да осветле животне услове данских земљорадника. Репортажа које ће имати потпуно другачији политички смисао од бајате жваке о отуђењу и пароле „власт народу”. Девојка се сва покуњила. Чак је и њени пријатељи коре: нека престане да уопштава; нису сви који раде у систему говна.

Неколико сати касније пошто сам још мало пицнуо ту филозофију да све зависи од циља а не од средстава – измисливши чак Лењинов цитат да „револуционарни грађанин у извесним ситуацијама може бити од веће користи од малограђанског револуционара” – ево ме на улици с јаком главобољом. Помишљам да позовем такси, будући да сам превише попио, али ипак се строваљујем у свој ауто у нади да ћу (још једном) моћи да се допељам кући а да ме не заустави полиција. Страх ми се лепио под пазухе док нисам изашао на осветљене аутопутеве преко пута Балерупа. Ух, добро је. Али, не лези враже, пада магла па могу да видим само неколико метара испред себе. Све време возим малтене средином а када ми је један аутомобил дошао у сусрет, у последњем тренутку сам успео да скренем у десну траку. У кући затичем мраз: у собама нема ни пет степени. Успева ми да упалим нафтну пећ сада када олуја више не удара у димњак. Вода и даље стоји испод прозора, а с друге стране разбијеног прозора стоји магла попут безобличног теста. Стргнем одећу са себе, бацитим је преко столице и одмах се стропоштам у кревет. Последње чега се сећам пре него што сам заспао: да се Америка сада померила према Кини за десети део милиметра. Десети део милиметра ближе коначној катастрофи. Последње на шта сам помислио: како је све то неважно.

ХЕНРИК СТАНГЕРУП (1937–1998), романописац, новинар, полемичар, есејиста и филмски редитељ. Дебитовао је 1969. романом *Гуја у недрима*, пишући – у неореалистичком стилу свог времена – о алкохолној и иној пропасти једног данског новинара у Паризу. Већ од следеће књиге, романа *Из лажу у лаж*, Стангеруп се окреће роману-идеји (као полемичар са савременошћу) чији постаје неприко-

сновени газда у данској књижевности. *Из лажи у лаж* је обрачун с пуританизмом и негирањем животне радости, што је – по пишчевим речима – заразило данску културну левицу, стигавши из ДДР-а. У роману *Човек који је желео да буде крив*, из 1973, критика ригидног левичарења у култури повезује се са егзистенцијалистичким вапајем за „друштвом благостања с људским лицем”. Повратак аутобиографији уследио је 1978. романом *Предухићрићии душманина*, што је заправо увод у његово постхумно објављено исповедно ремек-дело *Писаћии или умрећии*. Иако је готово свака Стангерупова књига, упркос отровном и разобрученом језику (дански Крлежа, онај предратни, с левице), добила бар неку награду, тек је романескном трилогијом, на трагу Кјеркегора, и званично за живота постао класик данске прозе.

Са данског превео и белешку сачинио ПРЕДРАГ ЦРНКОВИЋ